

ZÁVĚR

Jestliže *Fonetická studie o dětské řeči* (Praha 1948) byla věnována studiu fonetického vývoje řeči chlapce Karla (nar. 18. X. 1942), tato práce vychází z rozboru vývoje fonetických realizací v řeči jeho mladší sestry Marie (nar. 1. III. 1944). Srovnáváme-li některé fonetické jevy v řeči obou dětí a přihlížíme-li přitom k výsledkům pozorování řeči jiných českých dětí i k údajům (sděleným osobně či publikovaným) o řeči dětí jiných národností, nacházíme v nich řadu společných rysů. Ty umožňují pokus o stanovení některých zákonitostí, které platí pro fonetický vývoj dětské řeči obecně. Podle dosavadních výsledků studia dětské řeči lze zatím říci toto:

Všechny hlásky projdou v dětské řeči určitým obdobím fixování artikulace, a to jak konsonanty tak i vokály. Vokály i konsonanty zprvu dítě realizuje v různých variantách, a to i v takových, které neexistují v jazyce jeho prostředí. Obdobím fyziologické dyslalie projde každé dítě. Z vokálů se nejdříve upevňuje *a*, nejpозději *i*.

Ze souhlásek se dříve vyvíjejí explosivy, po nich frikativy (tyto snáze a dříve na konci slov a slabik), teprve po nich afrikáty, dále likvidy a hlásky, které jsou charakteristickým rysem repertoiru fonémů určitého jazyka. Nejpозději se vyvíjejí ty konsonanty, které v dětské řeči bývají nejčastěji postiženy dyslalií funkcionální, a to patrně proto, že předpokládají předchozí ustálení jiných, jednodušších artikulací.

Pro vývoj a fixování artikulace souhlásek platí v podstatě tato pravidla:

1) Dříve se dítě naučí správně tvořit oklusivy (nejpозději veláry) a náležitě jich užívat, pomaleji zvládá článkování konstriktiv, z nichž nejobtížnějšími jsou mu sykavky.

2) Teprve po ustálení artikulace sykavek dojde v dětské řeči k realizaci afrikát.

3) Posledními ve vývojové řadě jsou likvidy, teprve po *l* se objevuje *r*. (U českých dětí dochází k realizaci slabikotvorných *l* a *r* teprve po ustálení artikulace těchto hlásek v ostatních pozicích.)

4) U českých dětí se pravidelně objevuje jako poslední hláska vývojové řady *ř*.

Fonetický vývoj řeči každého individua probíhá s takovou pravidelností, že v konkrétním případě můžeme u dítěte, jehož řeč zkoumáme, skoro s naprostou jistotou předem stanovit, jak bude dítě v určitém období svého mluvního vývoje realizovat nové slovo, s nímž se setká. Hláskové změny jsou v řeči dítěte obdobné s hláskovými změnami v různých jazycích a projevuje se při nich podobná zákonitost, jakou nalézáme při synchronické a diachronické analýze jazyků.

Souhláskové skupiny dětí zjednodušují. Ve spojení oklusivy s frikativou vypouštějí konstriktiv a podržují explosivu, ze skupiny dvou frikativ odpadává *ta*,

kteřá je „mladší“, ta, kteřá má méně ustálenou artikulaci. Ze souhláskových skupin realisují děti nejpozději spojení tří frikativ.

Zpočátku jsou dětské realisače promluvy výsledkem snahy o foneticky věrné napodobení slyšeného vzoru. To se projevuje třemi způsoby:

1) místo hlásek, jež dosud dítě artikulovat neumí, realisuje hlásky náhradní, akusticky nebo artikulacně příbuzné; 2) hlásky, které nerealisuje, nahrazuje kratičkou pauzou; 3) vokál před vypuštěnou hláskou prodlouží, takže dochází k „náhradnímu dloužení“. — Na vyšším stupni vývoje k těmto jevům nedochází.

Velmi často dochází u dětí k stírání rozdílu mezi hláskami znělými a neznělými (u explosiv i u frikativ), a to i v jazycích, kde je korelace znělosti, častěji ve prospěch konsonantů neznělých, jejichž realisači také děti obyčejně zvládají dřívě.

Zatím co asimilace hlasová probíhá v řeči dětí podle pravidel platných v řeči dospělých, mnohem častější jsou u nich asimilace hláskové, v četných případech i asimilace distanční. Zdá se, že k asimilaci perseverační dochází na nižším stupni mluvního vývoje a že na vyšším stadiu vývojovém mají převahu asimilace anticipační.

Metathese v řeči dětí se objevují nejčastěji v slovech delších, v slovech obsahujících likvidy a v slovech s neobvyklou hláskovou strukturou.

Charakteristickým rysem dětské řeči jsou časté palatalisače a deformače sykavek. Když tyto dyslalie z řeči dětí vymizí, vracívají se k nim děti později při emfasi nebo při fonické stylisači své promluvy.

K této stylisači dochází v dětské řeči poměrně záhy a děti pak za určitých situací stylisují svou promluvu nejen tvaroslovně a syntakticky, ale i některými prvky fonickými, nejčastěji při „stylu mazlivém“ nebo při hraní s řečí. Velmi silně se projevuje na fonetické stránce dětských promluv emfase, a to ještě silněji než v řeči dospělých.

První dětská slůvka jsou jednoslabičná nebo dvouslabičná, delší slova se zprvu rozpadají na dva takty nebo je děti zkracují. Toto zkracování se děje zprvu echolalickým podržením konce mluvního taktu, na vyšším stupni vývoje podržením kmene a koncovky.

Pokud jde o modulače souvislé řeči, napodobí hned od počátku děti správně přízvuk, kvantitu i melodii řeči okolí a užívají jich také zpočátku jako prvků funkčních. Intonace je první prvek, který dítě napodobí podle řeči okolí a pomocí něhož se s okolím dorozumívá. Melodie dětských promluv bývá zprvu výraznější než v řeči dospělých, později se dítě vrací k většímu tónovému rozpětí při emfasi nebo k fonickému stylisování své promluvy.

První dětské realisače jsou věrnějším napodobením slyšené řeči než pozdější, kdy už se dítě upoutává spíše na obsah promluvy než na její zvukovou podobu.

Interjekce jsou v dětské řeči zvláštní kategorií i po stránce fonetické. U nich dítě setrvává déle na prvotním stadiu přesného (echolalického) napodobení zvukové

podoby. Interjekce jsou v řeči dítěte poslední zbytky stadia prvních hlasových, čistě reflektivních projevů pudových (podkorových).¹²⁰⁾

Na vyšším stupni vývoje už dítě nevnímá řeč jako zvukové celky, nýbrž provádí určitou selekci, vybírajíc si prvky, které mají funkční platnost. Ty pak spojuje se svými zvukovými obrazy, které si vytvořilo mnohdy dříve, než začalo samo mluvit, aniž si uvědomuje případné rozdíly mezi vlastními realizacemi a realizacemi okolí.

Všechny fonetické odchylky v dětské řeči nelze vykládat jen s hlediska fyziologicko-artikulačního či fyziologicko-akustického. Vedoucí úlohu tu i zde má psychika. Ta se projevuje také perseverací a arpepí. Perseverací je možno vykládat ty případy, kdy dítě ulpívá vědomě na svých zvukových a motorických obrazech nebo kdy neuvědomělou perseverací setrvává na své původní výslovnosti, necítíc rozdílu mezi výslovností svou a výslovností okolí. Arpepí lze nazvat zvláštní vnímavostí dětí pro slova zvukovou strukturou neobvyklá a přilnavost k nim. Děti se takových slov přímo dychtivě zmocňují a zařazují je často na dlouho (k malé radosti vychovatelů) do svých mluvních projevů, jako by byly okouzleny jejich zvukovou (mnohdy expresivní) formou.

Některé nápadné shody ve fonetických realizacích dvou sourozenců vedou k přesvědčení, že podobně jako byl prokázán silný vliv staršího sourozence na mladší dítě při růstu slovní zásoby, nutno věřit i v silné působení staršího dítěte na mladší po stránce vývoje fonetického. Vliv sourozence na řeč mladšího dítěte může být někdy silnější než vliv mluvy dospělých.

---

¹²⁰⁾ Interjekce, jako nejnižší, tj. projevová slůvko řeči, se pak udržují i nadále, ba dokonce se i slovně rozvíjejí.